

16.Eğitim düzeyiniz nedir? Okuma-yazma bilmiyor Okur-yazar İlk Okul Orta Okul
Lise niversite

17.Ailenizde zorunlu eğitim çağında ki birey sayısı kaçtır? 1 2 3 4 5

18.Bunlardan kaı okula gidiyor? 1 2 3 4 5

19.Gazete satın alma sıklığınız nedir?
Günlük Haftada birkaç kez Haftalık Almam

20. Sürekli satın aldığımız dergiler var mı? Evet Hayır

21.Sinemaya gitme sıklığınız nedir?
Haftada bir Ayda bir Yılda birkaç kez Hiç gitmem

22.Tiyatroya gitme sıklığınız nedir?
Haftada bir Ayda bir Yılda birkaç kez Hiç gitmem

23. Haftada ortalama kaç sayfa kitap okursunuz?
Hiç Okumam 10 sayfa 20 sayfa 30 sayfa 40 sayfa 50 sayfadan fazla

24.Günde kaç saat televizyon seyrediyorsunuz?
2 saatten az 2-3 saat 3-4 saat 4-5 saat 5 saat ten fazla

25.Oturduđunuz evin mülkiyet durumu nedir?
Kendimizin Kira Kirasız-Akrabaya ait

26. Evin ısınma durumu;
Soba Dođalgaz(Soba) Kombi Merkezi sistem Elektrik

27. Oturduđunuz evden memnun musunuz? Evet Hayır

28. Yenibosna'da oturmaktan memnun musunuz? Evet Hayır

29.İstanbul'da oturmaktan memnun musunuz? Evet Hayır

30. İstanbul dışında hangi Őehirde yaşamak isterdiniz? .....
Neden? .....

31. Yurtdışında yaşama imkanınız olsaydı, hangi ülkede yaşamak isterdiniz? ..... Neden?
.....

ANKET SONA ERMİŐTİR.YARDIMINIZ İÇİN TEŐEKKÜRLER.

KÜRESELLEŞME, KÜLTÜR, EğİTİM VE ZİYA GÖKALP

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARATAŞ
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü

ÖZET

Küreselleşmeye yönelik tutum ve değerlendirmeleri bir yana, küreselleşmenin etkileri konusunda çoğu dünya aydını derin kaygı taşımaktadır. Küreselleşme meselesi bir anlamda kültür meselesidir, çünkü küreselleşme bir yandan kültür ve değer yaratırken aynı zamanda da var olanları da tahrip etmektedir. Günümüzde bu gerilimi ve çatışmayı hemen hemen tüm dünya ülkeleri yaşamaktadır. Ancak, daha da önemlisi, her insanın kendi kültürünü koruması temel bir insan hakkı olduğuna göre, küreselleşme aynı zamanda kültürel hakları yaralayıcı bir olgu olarak da görülebilir. Bu makale, küreselleşmenin eğitim kurumlarında ciddi olarak ele almamız gereken kültürel yönünü tartışıp değerlendirmektedir. Daha özeldir ise Ziya Gökalp'in kültür ve eğitim sosyolojisinin, küreselleşme meselesine kültürel sonuçları bakımından uygun bir cevap bulmada hala önemli bir değere sahip olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: küreselleşme, kültür, eğitim, Ziya Gökalp

ABSTRACT

Irrespective to their attitudes towards globalization, intellectuals in all around the world have been deeply concerned about the impacts of globalization. In one sense, the question of globalization is also a question of culture, for it both creates and destroys values or cultures. This is a tension that almost all countries are experiencing today. But, more importantly, since everyone has a right to protect her/his culture, globalization can also be seen as damaging to cultural rights. This paper discusses and evaluates the cultural aspect of globalization, the aspect which we should take seriously within educational institutions. In particular, we shall try to show that Gokalp's cultural and educational sociology is of still substantial importance in finding a proper answer to the question of globalization with respect to its cultural consequences.

KEY WORDS: Globalization, culture, education, Ziya Gokalp

Küreselleşme olgusu iyi veya kötü yönleriyle tartışılabilir, farklı değerlendirmelere konu olabilir, ancak olgunun kendisi reddedilemez ölçüde gerçektir. Bir başka açık gerçek, kişi ve toplumlara göre farklılık gösterse de, küreselleşmenin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin bulunmasıdır. Bu yönüyle, küreselleşme kavramı sadece olgusal bir anlam değil, aynı zamanda normatif bir anlam da içerir (Caple, 1999:2). Bu nedenle toplumlar küreselleşmenin sonuçlarını iyi değerlendirmek ve gerekli kurumsal önlemleri almak durumundadırlar.

Küreselleşmeye yönelik tutum ve değerlendirmeleri bir yana, küreselleşmenin etkileri konusunda çoğu dünya aydını derin kaygı taşımaktadır. Küreselleşme, fiziksel hareketliliğe şimdiye kadar olduğundan çok daha fazla destek vermektedir, ancak bunun kültürel bakımdan önemli bir sonucu bölgesel, yerel ya da milli olanları dönüştürmesidir (Tomlinson, 1999:29). Bu nedenle, küreselleşme meselesi bir anlamda kültür meselesidir, çünkü küreselleşme bir yandan kültür ve değer yaratırken aynı zamanda da var olanları tahrip etmektedir. Günümüzde bu gerilimi ve çatışmayı hemen hemen tüm dünya ülkeleri yaşamaktadır. Ancak, daha da önemlisi, her insanın kendi kültürünü koruması temel bir insan hakkı olduğuna göre, küreselleşme aynı zamanda kültürel hakları yaralayıcı bir olgu olarak da görülebilir. Bu makale, eğitim kurumlarında ciddi olarak ele alınması gereken küreselleşme olgusunun kültürel yönünü tartışıp değerlendirmektedir. Daha özeldir, Ziya Gökalp'in kültür ve eğitim sosyolojisinin küreselleşme meselesine, kültürel sonuçları bakımından uygun bir cevap bulma bakımından hala önemli bir değere sahip olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Bu amaçla, Ziya Gökalp düşüncesindeki kültür, medeniyet ve eğitim kavramları son yıllarda Türk ve dünya aydınlarının üzerinde en çok kafa yordukları sorunlardan biri olan küreselleşme kavramı ile ilişkilendirilerek ele alınacaktır. Gökalp'in yaşadığı dönemdeki toplumsal değişime benzer bir durumu ve onun takındığı tutumu küreselleşme-küreselleştirilme olgusu karşısında çoğu günümüz Türk ve dünya aydınında görmekteyiz. Küreselleşme olgusunu kavrayabilmek, onunla başa çıkabilmek, uyum sağlayabilmek için en önemli görevin dün de olduğu gibi bugün de eğitim kurumlarından beklenildiği görülmektedir.

1. Küreselleşmeye İlişkin Temel Tutum ve Yaklaşımlar

Herhangi bir değer yargısı içermeksizin, kapsadığı alanlar itibariyle küreselleşmeyi genel olarak şöyle tanımlayabiliriz: Kitle iletişim, ekonomik, siyasi, kültürel, hayat tarzı, tüketim biçimleri vb bakımlardan milli sınırların aşılması ya da zayıflayarak dünyada ortaya çıkan benzerlik ya da aynılık durumunu ifade eden olgu. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, küreselleşme hemen hemen tüm sosyal kurumları kapsayan, karmaşık ve çok boyutlu bir süreci ifade eder (Tamlinson, 1999:14).

Bazılarına göre bu süreç insan gelişiminin doğal sonucudur ve küreselleşme tüm insanlığa yeni imkanlar sağlamaktadır. *Aşırı küreselciler* olarak bilinen bu görüşe göre iletişim devrimi sonucu olarak tüm toplumlar ortak çıkarlarının daha çok farkına varmaktadır. Bunun sonucunda da küresel bir bazda siyasi ve kültürel değerler olmak üzere uygarlığın doğuşu için ortak bir zemin oluşmaktadır. Bu görüşü evrensel liberaller savunmaktadırlar. Onlara göre, dünya politikası güç dengelerinden değil; ekonomik, çevresel ve teknolojik üstünlük ve bu konularla yönlendirilmiş ortak milli çıkarlara dayanan uluslar arası kuruluşların, uluslararası hukuk, norm, rejim ve anayasal kuralları kapsayan etkinliklerinden kaynaklanır. Bu nedenle küreselleşme dünya politikasının uzun yıllar devam eden değişiminin son ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme karşıtları ya da *kuşkucular* olarak bilinen bir çok insana göre ise bu süreç belli zorlamaların, düzenli ve önceden planlanmış düşüncelerin bir sonucudur. Buna göre, söz konusu olan süreci küreselleşmeden ziyade bir küreselleştirme olarak görmek gerekir. Bu anlayış, küreselleşmeyi dünyayı yeniden yapılandırma isteğinin ve girişiminin tarihsel bir sonucu olarak görerek, söz konusu tarihsel süreçte kendini açığa çıkaran sosyal, kültürel, ekonomik ve düşünsel süreçlerden bağımsız olarak kavranılamayacağı üzerinde vurgu yapar. Küreselleşme süreci özü itibariyle kendini ekonomik, sosyal ve düşünsel olarak az gelişmiş ülkelere empoze eden, gelişmiş ülkelerin başlattığı bir olay olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda küresel terimi sözlük anlamıyla üzerinde yaşanan dünyayı ifade etmiş olsa da küreselleşme bir olgu olarak aslında gizli olarak küreselleştirilen özne ya da öznelere ifade eder. (Erkızan, 2004:57-58). Bu yönüyle küreselleşme, yalnızca iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan doğal bir süreç değil, aynı zamanda bir çok amacı gerçekleştirmek için düşünülmüş, tasarlanmış, duruma göre estetik, duruma göre kabaca ve güç kullanılarak dayatılan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme karşıtlarına göre, aslında bu süreç yeni bir süreç değil, kapitalizmin savaşı olmayan yeni işleyiş mantığı ya da jeo-ekonomik emperyalizm olarak temeli on yedinci ve on sekizinci yüz yıllarda atılan bir süreçtir. Kısaca küreselleşme ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonunda ortaya çıkan bir olgu olmaktan ziyade, ideolojik bir tutum ve düşüncenin sonucudur.

Küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme olgusu devletlerin hareket özgürlüklerini kısıtlayan, devletlerden ve askeri meselelerden çok, dünya ekonomisine egemen olan sınıfsal güçlerin yarattığı hileli bir düzendir. Bu şekliyle ülkeleri ve ulusları birbirine yaklaştırıp bütünleştirmek yerine; dünyada daha derin ayrıcalıklara ve eşitsizliklere neden olmaktadır. Onlara göre egemen güç devletler değil; uluslar arası kapitalizmdir ve bütün devletler onun koyduğu ilkelere göre hareket etmektedirler.

Bu iki grup arasında bir anlamda orta yolu savunan *dönüşümcüler* ise küreselleşmeyi dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı değişmelerin arkasındaki ana güç olarak görürler. Çok farklı bir dönemde yaşadığımızı, küresel bir pazarın oluştuğunu ekonominin yeni ekonomi denen bilişim iletişim ve yüksek teknoloji sektörleri gibi hizmetler sektörüne bağlı olduğunu belirtirler (Bozkurt, 2003:1-3). 1980'li yıllardan itibaren dünya politikasının şekillendirilmesinde ve yürütülmesinde önemli yer tutan gerçekçilik (realist) yaklaşımına göre de güç, "milli çıkar" istemektir. Ancak, çıkar kavramı etik ve estetik kaygılardan bağımsızdır, bu nedenle devletlerde reel-politik uyarınca erdemlilik aranmamalıdır. Eğer evrensel ideal varsa, o da modernite aşamasına bir türlü –içsel nedenlerle- ulaşamamış ulusları, dış müdahalelerle o tecrübeyi tekrarlatmaktan geçmektedir. Bu da güçlü devletlerin nasyonalist evrenselciliğinin Mesihçi bir vizyonla "uygarlaştırma misyonu" haline dönüşmesidir (Mogenhaur, 1970'den akt, Öke, 2001:11). Günümüz dünyasında yaşanan olaylara baktığımızda bu vizyonun özgürleştirme adı altında pratiğe aktarılırken etik ve estetik kaygılara yer verilmeden kabaca uygulamaya konulduğunu görmekteyiz.

Görüleceği üzere, küreselleşmeye ilişkin hemen hemen herkesin kabul ettiği değerlendirmelerin yanı sıra tartışmalı konular da mevcuttur. Uzlaşılan görüşler arasında küreselleşmenin teknolojik değişme ile şekillendiği, devletlerin yeniden yapılanmasını içerdiği, bölgeselleşme ile birlikte gittiği ve eşitsiz olduğu sıralanabilir. Tartışmalı konular arasında ise,

küreselleşmenin yeni bir eğilim mi, yoksa uzun dönemli tarihsel bir süreç mi olduğu, neo-liberal bir kapitalizm olup olmadığı ve küreselleşme ile baş edilip edilemeyeceği yorumları sayılabilir (Pieterse, 2004:8). Bir çok yorumcunun kabul ettiği görüşe göre, aynı yoğunlukta olmasa bile, üç farklı küreselleşme döneminden ya da dalgasından bahsedilebilir (Robertson, 2003:4). Birincisi, 1500’lü yıllardan sonra ortaya çıkan bölgesel ticaretin küreselleştiği dalga; ikincisi, 1800’lü yıllardan sonra sanayileşmeyle ivme kazanan dalga; üçüncüsü ise 1954’lerden sonra yeni dünya düzeni görüşü adı altında yayılan ve günümüzde devam eden küreselleşme dalgası.

Benzer yorum farklılıkları, küreselleşmenin kültürel etkileri konusunda da söz konusudur (Holton, 1998:161-185). küreselleşmenin tekdüze (homogen) bir kültür yarattığı çoğunlukla kabul edilmesine karşın, bazıları bunun tam aksine kutuplaşmaya ve kültür çatışmasına yol açtığını savunmaktadır. Örneğin Huntington’un (1997) görüşleri temelinde savunulan bu yaklaşım kısmen de olsa kabul görmektedir. Bir başka yorum, küreselleşmenin kültürel melezleşmeye yol açtığı görüşüdür. Buradaki amacımız bu görüşlerin doğruluğuna ilişkin ayrıntılı bir tartışma vermek değildir. Konumuz açısından önemli olan gerçek şu ki, her üç şekilde de küreselleşmenin kültürler üzerinde önemli bir etkisinin olduğudur.

Küreselleşmede esas olan tek tek küreselleşmiş ya da küreselleştirilmiş bireylerden oluşan küresel toplumdur. Küreselleşmeye yol açan en önemli unsurlardan birisi olan iletişim devrimi Fukuyama’nın (1998) ileri sürdüğü gibi belki tarihin sonunu getirmese bile, kaçınılmaz ve karşı konulmaz bir şekilde coğrafyanın, yani ülkeler arasındaki sınırların sonunu getirmiştir. Bu olgu Gökalp’in döneminden farklıdır. Onun sanayi toplumları dönemi sosyologu olması toplumcu bir bakış açısının bulunması, mal ve eşyalara uygulanan gümrük gibi yabancı düşüncelere de gümrük uygulayarak toplumunun korunabileceğini düşünmesine neden olabiliyordu. Ama yine de şöyle bir sorunla karşı karşıyayız: Küreselleşmenin-küreselleştirilmenin edilgin bireyleri ve bu bireylerden oluşan bir toplum içinde yaşamak, bu sürecin tüm etkilerine seyirci kalarak kültürünün ve kimliğinin farklılıklarının kaybolmasına izin vermek, ya da küreselleşen-küreselleştirilen dünyada kültürel kimliğimizle yerimizi almak. Bu ikilem temelde yalnızca bir olgusal bir ikilem değil, aynı zamanda ahlaki ve normatif bir ikilemdir. Bu nedenle, “küreselleşme karşısında milli kültürümüzü koruyabilir miyiz?” sorusundan önce normatif bir soru olan “neden korumalıyız?” sorusunu cevaplamamız gerekir. Aşağıda göstermeye çalışacağımız gibi, yaklaşık bir asır önce günümüzde yaşamakta olduğumuz küreselleşme sürecinden kısmen farklı bir dönemde ortaya çıkmış olmasına karşın, Gökalp’in kültür ve eğitim sosyolojisinin bu soruları cevaplamada önemli bir değer taşıdığına inanıyoruz.

2. Gökalp Sosyolojisinde Kültür, Kültür Değişmesi ve Eğitim

Toplumlarda büyük kırılmaların, değişim ve dönüşümlerin ortaya çıktığı bir dönemde yaşayan Ziya Gökalp’in tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş karşısındaki yaklaşım biçimine benzer bir yaklaşımı başka büyük bir toplumsal dönüşüm olan sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş karşısındaki günümüz Türk ve dünya aydınlarında görmekteyiz. Günümüzde bilgi toplumuna yol açan iletişim devrimi aynı zamanda küreselleşme-küreselleştirmenin de bir aracı olarak kullanılmaktadır. Bu büyük dönüşümleri gerçekleştirmek için Gökalp’in yaşadığı dönemde olduğu gibi bugün de eğitim kurumlarından önemli roller beklenmesi doğaldır. Küreselleşmeye karşı Gökalpci bir yaklaşımın temel esaslarını tespit etmek amacıyla, Gökalp sosyolojisinin temel kavramlarından olan kültür, medeniyet ve eğitim kavramları üzerinde durmak istiyoruz.

Gökalp, kültürü bir milletin vicdanında yaşayan değer yargılarının toplamı olarak tanımlamaktadır. Eğitim (terbiye) kavramını da aynı çerçevede ele alarak; kültürün, milleti oluşturan kişilerde ruhi melekeler haline getirilmesi işlemi olarak anlamaktadır (Gökalp, 1992:27). Böyle bir anlamda ya da tanımda öne çıkan en önemli unsur, eğitimin kökü geçmişten gelen bilgi ve değerlerin yeni nesillere aktarılması ve onlarda davranış haline gelmesini sağlama rolüdür. Bu yönüyle eğitimi millileştirmeyi amaçlamış ve milli fertler yetiştirilmesini önermiştir (Celkan, 1990:50). Gökalp’e göre medeniyet ise, bir takım kurumların, yani düşünüş ve yapış tarzlarının bütünü olarak, milletlerarasında ortak olan pozitif bilim ve tekniğin toplamından oluşur (Gökalp, 1992:323; 1990:53). Bu nedenle, hangi zaman ve mekanda yaşarlarsa yaşasınlar, birbirlerine komşu oldukları için aynı kurumlara sahip toplumların bütünü bir “medeniyet topluluğu” olarak ele alarak, medeniyeti komşu toplumlar arasındaki ortak kurumların tümü olarak görür (Gökalp, 1995:7).

Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan çıkan sonuç şudur. Medeniyet milletler arasıdır, ama kültür millidir. Bu nedenle, bir millet başka bir milletin dini, ahlaki ve estetik duygularını ancak taklit edebilir, ama bunları gerçek anlamda yaşayamaz. Çünkü, ona göre, medeniyet akıl ve yöntemlerle yani bilgilerle meydana gelirken, kültür ise esinlenme ve seziler yoluyla başka bir ifadeyle duygularla oluşur ya da meydana gelir. F. A. Stone, Gökalp'in kültür ve eğitim düşüncesinin belli mistik yaklaşımlar içerdiğini belirtir (Stone, 1973:151). Gökalp'in kültür değerlendirmesinden çıkan bir başka sonuç, bir milletin medeniyetini değiştirebileceği ama kültürünü değiştiremeyeceği görüşüdür (Gökalp,1995:9).

Gökalp, kendi kültür ve medeniyet tanımlamasının herkes tarafından kabul edilmediğinin, bu konuda farklı yaklaşımların olduğunun farkındadır. Ona göre, bu farklılığın temel nedeni bazılarının medeniyet kavramı ile medenilik kavramını birbirine karıştırmamasından kaynaklanmaktadır.

Milli bir niteliği bulunan Türk kültürünün Batı medeniyetine dahil diğer kültürler gibi olduğunu, bu nedenle batı medeniyetinden her alanda gerekli olan metotların alınmasını ve kullanılmasının bir çelişki doğurmayacağını belirtmektedir. Gökalp, Osmanlı medeniyetini Türk kültür ve medeniyetine ait olarak görmemektedir. Ona göre Osmanlılar Bizanslı doğu medeniyetine aittirler. Oysa Türk medeniyeti Batı medeniyeti grubu içerisindeydir. Dönemin Türkçüleri Bizanslı olan Doğu medeniyetini terk ederek Batı medeniyetini almaya çalışırken (Gökalp, 1990:45), Tanzimatçılar ise Batı medeniyetini taklit etmek istemektedirler.

Gökalp, özellikle Tanzimatçıların Avrupa medeniyetini alma çabalarıyla bir hesaplaşma içerisindeydir. Onların bir medeniyetin (batı medeniyeti) yalnızca bazı unsurlarını alıp bazı unsurlarını almadıklarını ve bunun da büyük bir hata olduğunu söylemektedir. Bu nedenle de gerçek anlamda bir üniversite ve kapsamlı bir hukuk sistemi kuramadıklarını ileri sürer. Yine Tanzimatçılar, üretimi modernleştirmeden önce tüketim tarzlarını, yani giyim, kuşam, beslenme, bina ve mobilya sistemlerini değiştirdikleri için milli sanatların tamamıyla çöktüğünü; buna karşı yeni tarzda Avrupalı bir endüstri çekirdeğinin bile oluşturulamadığını belirtir. Tanzimatçıların başka bir büyük hatası olarak doğu medeniyetiyle batı medeniyetinin birleşmesinden bir irfan karışımı yapmak istemelerini görmektedir. Ama Gökalp bunun imkansız olduğunu düşünmektedir. Çünkü onlar, sistemleri büsbütün ayrı ilkelere dayanan birbirine zıt iki medeniyetin uzlaştırılmayacağını farkında değillerdir. Ona göre her medeniyetin başka bir mantığı, başka bir hayat görüşü vardır, bundan dolayı da medeniyetlerin birbirine karışmaları imkansızdır. Medeniyete tıpkı din gibi inanmak ve yürekten bağlanmak gerekir. Tanzimatçıların bunu anlayamadıkları için bizi Avrupa medeniyetine dış görünüşü taklit etmek yoluyla sokmaya çalıştıklarını, bundan dolayı da bu çabanın kısır kaldığını ileri sürmektedir. Gökalp'e göre bu tür çabalar medenileşme isteği olarak görülebilir ama bir medeniyet topluluğuna ait olmadan medenileşmek imkansızdır.

Hangi medeniyet topluluğuna ait olduğumuza ilişkin görüş farklılıkları ve anlaşmazlıkların bulunduğuna değinen Gökalp, biz de "Türk ve Müslümanlığımızı koruyarak batı medeniyetine kesin olarak giremez miyiz?" sorusunun cevabını arar. Ona göre, zaten batı medeniyeti grubuna ait olduğumuz için böyle bir mesele yoktur (Gökalp, 1992:238-249). Bazı farklılıklar olsa da, Gökalp'in

sınıflamasına benzer sınıflamalara günümüzde de rastlamaktayız. Örneğin, medeniyetleri Asya ve Avrupa medeniyetleri olarak iki ana grupta değerlendiren Duralı (2000), ikinci gruba giren medeniyetler coğrafyasını Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Arabistan, Akdeniz, Ege ve tüm Avrupa'yı içine alan "batı medeniyetleri topluluğu" olarak değerlendirir. Belli başlı on bir medeniyetten meydana gelen bu Batı medeniyetleri topluluğunun içinde İslam ve Türk (Karahanlı, Selçuklu, Osmanlı) medeniyetleri de yer almaktadır (Duralı, 2000:35-36). Görüleceği üzere, bu sınıflandırmada da Türkler Batı medeniyeti topluluğu içerisinde ele alınmakta, ancak Gökalp'ten farklı olarak Osmanlılar da bu kategoriye dahil edilmektedir.

Medeniyet konusundaki yaklaşımını benzer şekilde eğitim alanında da sürdüren Gökalp, öteden beri eğitim-öğretim sorununun; özellikle de eğitim sorununun tartışıldığını, ancak doyurucu bir çözüme ulaşamadığını vurgular. Ona göre meselenin temeli başka yerdedir. Medeniyet meselesi çözülmeyen eğitim meselesini çözmek imkansızdır, çünkü bu iki mesele kavramsal ve kuramsal temelde birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu nedenle eğitim meselesi medeniyet meselesinin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Esas mesele halledilince, yani medeniyet problemi çözümlenince, eğitim meselesi de kendiliğinden çözülecektir (Gökalp, 1990:67; 1992:250).

Gökalp, herhangi bir medeniyet çevresine dahil olmayan kültürlerin ait olmadıkları medeniyetin metotlarını kullanarak ne modern ne de milli bir eğitim vermelerinin mümkün olduğunu ileri sürer. Böyle bir taklitçi sistemde çocukların, karakersiz, dengesiz ve gayri milli bir surette yetişeceğini, bunların da bir millet oluşturamayacağını savunur. Ona göre milli bir eğitim veremeyen toplumlar millet olamayacakları gibi, geleceklerini de tehlikeye atarlar. Aşağıda aktaracağımız gibi, benzer düşünce Atatürk'ün yeni devleti kurarken sıklıkla vurguladığı ve bu yönde önemli uygulamalar gerçekleştirdiği bir konudur.

3. Küreselleşme ve Eğitim

Küreselleşmenin eğitim sistemlerinde büyük değişimlere yol açtığı ve daha da açacağı kuşkusuzdur. Ancak bu değişimlerden hiçbiri ülkeleri ve toplumları gelişmiş ve daha küreselleşmiş ülkelere entegre etmek ve bu ülkelerin güdümüne sokmak için yeterli gerekçe oluşturamaz (Akçay, 2003:32). Kültürel standartlaşmayı sağlayıcı bir unsur da olamaz. Daimler Benz eski başkanı Edzard Reuter, ülkemizde sunduğu bir konferansında, ABD'nin dünyaya kendi hayat tarzını dayatarak kültürel standartlaşmayı sağlamak istediği savunmuştur (Reuter, 2001). Demek ki, küreselleşmenin yarattığı önemli tahribatlardan biri insanın özüne ve kültürüne yöneliktir. Oysa insan tek boyutlu bir varlık değildir ve onu tek boyuta indirgeme teşebbüsleri onun doğasına müdahale etmektir. Bu nedenle, tek boyutlu insan olamayacağı gibi tek kültürlü dünya da toplumların doğasına aykırıdır.

Küreselleşen ya da küreselleştirilmeye çalışılan dünyamızda ülkeler arasındaki artan ilişkilerde bizi yöresel olarak etkinlikte bulunup küresel düşünmeye itmektir. Bu durum da adeta bir zorunluluk durumuna gelmiştir. Günlük hayatımızın her anında küresel düşünmek zorunda kalıyoruz. Bu nedenle, mevcut toplumsal değerler (sevgi, hoşgörü, dayanışma, erdem vs. gibi) yeni yaklaşım ve yorumlara ihtiyaç duymaktadır. Eskilerin yerine yenisi yaratılmayan değerler bunalımlara neden olmaktadır. Yeni değerler olarak bilgi, yarışma, verimlilik, nitelik, demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi girişimcilik önem kazanmaktadır. Yeni kuşaklar bu değerlere uyum sağlayabilmek için bu değerlere göre toplumsallaşmak zorundadırlar (Tezcan, 2002:42). Bu bağlamda üzerinde durduğumuz koruma (muhafaza) özelliğinin yanı sıra, değişme de kültürün en önemli özelliğidir. Gökalp de eğitimi bir toplumsallaşma faaliyeti olarak ele almıştır. Günümüzde değişen toplumsallaşmanın içeriğidir. Önemli olan bu içeriği belirlemede milli kültürlerin katkı oranıdır.

Gerçekte küreselleşme karşısındaki konumumuz sanayi devrimi karşısındaki Gökalp ten pek de farklı değildir. O sanayileşmenin toplumun kültürel özelliklerinin korunarak gerçekleşmesini istiyordu. Günümüzde sanayi toplumundan, bilgi toplumuna geçiş karşısında. benzer bir durumla biz yüz yüzeyiz. Eğitimin küreselleşmesi denildiğinde genellikle eğitim yöntem, süreç ve yönetiminde gelişmiş ülkelerle entegrasyon olarak anlaşılmaktadır. Ancak eğitimde bu entegrasyon süreci küreselleşmenin getirdiği sorunların çözümü için yeterli değildir. Ama eğitim aynı zamanda küreselleşmenin yarattığı sorunları aşmak için bir araçtır. Bu nedenle küreselleşmenin olumsuz yönleriyle baş eden insan tipini de eğitim yetiştirecektir (Akçay, 2003:32). Benzer tutumu Gökalp'te de görmekteyiz. Ona göre Avrupa'dan alınacak olan, öğretim alanıyla sınırlı olan yeni teknolojiler olmalıdır. Eğitim milli olmalı derken eğitim programlarını ve eğitimsel hedefleri söz konusu etmektedir. Bunları uygulamak için kullanılacak yöntemlerin evrensel olabileceğini ileri sürer. Başka bir ifadeyle eğitim alanında Avrupa'dan alınacak olanı medeniyet yani teknoloji olarak görmekte, teknolojinin de eğitim alanını değil öğretim alanını ilgilendirdiğini belirtmektedir (Gökalp, 1992:57). Bu nedenle, Batı medeniyetine girmeden önce milli kültürümüzü arayıp bularak ortaya çıkarmamız gerektiğini vurgulamakta ve bu medeniyet topluluğu içerisinde milli kültürümüz ve kimliğimizle yer almamız gerektiğini savunmaktadır.

Küresel eğitimin sahip olması gereken değerlerinden birisi hem çağdaş hem de geleneksel olabilmektir. Uyumlu ve sağlıklı bir eğitim, temel milli kültür ve değerleri zedelemeksizin küreselleşmenin sağladığı olumlu unsurlardan yararlanmalıdır. Bu nedenle, toplumun gelenekleri inkar edilmeksizin küreselleşmenin nasıl uygulanabileceği araştırılmalıdır (Akçay, 2003:33). Sosyolojik anlamda evrensel olabilmenin temel unsurlarından birisi önce milli olabilmektir. Bir toplum milli olarak kendisine ait olan özelliklerle, özgünlüklerle evrensel olana katkıda bulunabilir, evrenselleşebilir. Bireylere özellik veren birini diğerinden ayıran özel değerler ve kişiye özel kişilik zenginliği gibi o insanı, o insan yapan şeyler vardır. Bu insana has bir özelliktir ve insan bu özelliğine sahip çıktığı oranda kişilik sahibidir. Aynı biçimde her milletin de o milleti millet yapan bazı değerleri vardır. Milli değerlerle birlikte evrensel değerler arasında yer aldığı taktirde millet milli kişiliğini korur. Bilhan'a göre bunun aracı ve yolu yetkin eğitimidir (Bilhan,1997:185). Benzer bir bağlamda şu ifadeleri görüyoruz. Eğitim sisteminden, o toplumun kendine özgü ulusal değerlerini evrensel değerlere taşıyarak, evrensel kültürün oluşmasına yardımcı olması beklenir. Bu konuda Japonya güzel bir örnek olarak karşımızdadır. Onlar bir yandan küreselleşmenin getirdiği ayrıcalıkları kullanırken diğer yandan da kendilerine özgü değerlerini küresel kültüre kabul ettirmişlerdir. Bizde de bu tür bir küreselleşme anlayışı, kendini, ulusunu ve değerlerini tanıyan, öz saygısı yüksek taklitçi düşünceden çok yaratıcı düşünceyi benimsemiş bireylerin yetiştirilmesini vurgulayan bir eğitim anlayışı gerekir (Tezcan, 2002:54). Eğitimi bir medeniyet meselesi olarak ele alan Gökalp'te de aynı öneriyi görmek ilginçtir; Japonların ait oldukları medeniyet topluluğunu değiştirerek Batı medeniyeti topluluğuna katıldıklarını, bunu yaparken de dinlerini ve milliyetlerini (kültürlerini) koruduklarını belirtmektedir (Gökalp,1990:66; 1992:238).

Aslında tartışmaya çalıştığımız mesele, değişim olgusu kadar eskidir. Meselenin belli dönemlerde daha fazla önem arz etmesi yaşanan yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Gökalp gibi kültürel etkileşme ve değişimin yoğun olarak yaşandığı dönemde siyasal ve kültürel pratikler geliştiren Atatürk, kültür ve eğitim konusunda Gökalp'le aynı görüştedir ve 1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında şöyle ortaya koymuştur.

“Yetiştirilecek çocuklarımız ve gençlerimize görecekları öğrenimin sınırı ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. Dünyada, uluslararası duruma göre böyle bir mücadelenin gerektirdiği manevi unsurlarla donanık olmayan kişiler ve bu niteliklerdeki kişilerden meydana gelen toplumlara hayat ve bağımsızlık yoktur” (Atatürk, 1945:224).

Millet olarak kültürel özelliklerimizi yaşamak ve sürdürebilmek, böylece özgün bir kültür olarak evrensel kültüre katkıda bulunabilmek için eğitimin her kademesinde Türk kültürünün eğitimine geçmişten daha fazla önem verilmelidir. Ekonomik sonuçları bir yana, küreselleşmenin kültür konusunda yarattığı olumsuz etkiler görmezlikten gelinemeyecek kadar önemlidir. Bu önem,

yalnızca milletlerin kendi varlıklarını korumaya yönelik siyasal bir mesele değil, aynı zamanda bireylerin sahip oldukları kültürleri koruma hakkından kaynaklanan normatif, moral ve insan hakkı meselesidir. Bu nedenle, Gökalp'in kültür ve eğitim sosyolojisini yalnızca olgusal bir açıklama denemesi olarak değil, aynı zamanda normatif, ahlaki ve insan değerleri boyutlarıyla okumak ve anlamak gerekir.

KAYNAKLAR

- Akçay, R. Cengiz. *Küreselleşme, Eğitimsel Yoksunluk ve Yetişkin Eğitimi*, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı 159, Yaz 2003 (29-39) 2003.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri** C.I., Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları. Maarif Matbaası. İstanbul,1945.
- Bilhan, Saffet, 1997. *Küreselleşme ve Ulusal Değerler*, **Türkiye II Eğitim Felsefesi Kongresi 23-26 Ekim 1996**, Van, Y.Y. Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları (177-185)
- Bozkurt, Veysel., *Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar*, **İşgüç** (e- dergi www.isguc.org.), Cilt 2, Sayı 1, 2000.
- Cable, Vincent, *Globalization and Global Governance*, Chatham House Papers. New York, 1999.
- Celkan, Hikmet Yıldırım., **Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. İstanbul, 1990.
- Duralı, Teoman., **Çağdaş Küresel Medeniyet**, , Dergah Yayınları, İstanbul, 2000.
- Erkızan, Hatice Nur., *Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine*, **Doğu Batı Dergisi**, Şubat, Mart, Nisan 2002 (II. Baskı), (57-70) 2004.
- Fukuyama, Francis, **Tarihin Sonu mu?** (Çev. Kollektif) Vadi Yayınları Ankara, 1998.
- Gökalp, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.
- _____. **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. İstanbul, 1992.
- _____. **Türk Medeniyeti Tarihi**, Toker Yayınları, İstanbul,1995
- Holton, Robert J.,. *Globalization and the Nation-State*,: Macmillan Press. New York, 1998.
- Huntington, Samuel **Medeniyetler Çatışması** (Çev. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları. Ankara, 1997.
- Öke, Mim Kemal, **Küresel Toplum ve Türkiye**, Konrad Adenauer Vakfı Ankara, 2001.
- Pieterse, J. N., *Globalization and Culture: Global Melange*,: Rowman and Littlefield Publishing. Maryland, 2004.
- Robertson, Robbie., *The Three Waves of Globalization*,: Fernwood Publishing. Nova Scotia, 2003.
- Stone, Frank A., “The Evaluation of Contemporary Turkish Educational Thought”, *History of Education Quarterly* 13(2), ss. 145-161 1973.
- Tezcan, Mahmut, **Postmodern ve Küresel Toplumda Eğitim**, Anı Yayıncılık. Ankara, 2002.
- Tomlinson, John, *Globalization and Culture*,: Chicago University Press. Chicago, 1999.

Yard. Doç. Dr. Mehmet KARATAŞ
Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü
Taşlıçiftlik Kampüsü
TOKAT
e-posta: mehmetk@gop.edu.tr